

Kas mums ir uz šķīvja - II

Partijas ir iesniegušas savus sarakstus un programmas Centrālajā Vēlēšanu komisijā. Tātad šodien jau varam skaidri pateikt, kas tieši tiks celts galdā vēlētajam uz 13. Saeimas vēlēšanām. Ir pienācis laiks šo piedāvājumu pavērtēt kritiski un objektīvi. Pašas partijas šodien ir jau iegājušas "finiša taisnē". Līdz vēlēšanām ir palicis mazāk par diviem mēnešiem, un pēdējais mēnesis, protams, ir izšķirošais. Tādēļ netiek žēlota nedz nauda, nedz krāšņi lozungi un skaļi apvainojumi. Kampaņu saceltais troksnis ir ļoti liels, un aiz tā reizēm ir grūti saskatīt partijas reālo piedāvājumu: vispirms, kādus cilvēkus tad partija piedāvā savā sarakstā, otrkārt, ko tad tās īsti solās darīt? To tad mēs arī īsi aplūkosim šajā rakstā.

Daži brīdinājumi

Vispirms par cilvēkiem. Vispirms, jau pirms laba laika ir ieviesusies tradīcija partijām nominēt tā sauktos "premjera kandidātus" – proti, cilvēkus, kuri būs partiju galvenās sejas. Lai tā būtu. Taču mums kā vēlētajiem ir jāatceras, ka patiesībā šie "premjera kandidāti" ir tīri simboliskas figūras. Valdības vadītāja kandidātu Latvijā nominē Valsts prezidents; tieši viņš vai viņa nosauc īsto "premjera kandidātu". Turpretī partiju izraudzītie "premjera kandidāti" visdrīzāk nekad nebūs premjeri. Latvijā atšķirībā, teiksim, no Lielbritānijas, valdības veido partiju koalīcijas, tādēļ īstie premjeri visbiežāk ir kompromisa figūras. Mūsu partiju piedāvātie "premjera kandidāti" drīzāk ir savdabīgi partiju parādes zirgi, ar kuriem partijas piedalās cīņā par vēlēšanu balsīm. Daži no viņiem pat paši nekandidēs savas partijas sarakstā – kā, piemēram, Nacionālās apvienības premjera kandidāts Roberts Zīle, vai "Jaunās Vienotības" kandidāts Arturs Krišjānis Kariņš. Arī Aivars Lembergs, kurš oficiāli šo posteni gan šoreiz vairs neieņems, ir ilgu laiku bijis Zaļo un Zemnieku Savienības "premjera kandidāts" – vienlaikus ne reizi neesot šīs partijas Saeimas sarakstā. Nav nekas slikts, ka partijas izrāda savus populārākos cilvēkus – taču vēlētajam te ir jābūt modram, jo viņa "mīlulis" attiecīgajā sarakstā var nemaz nebūt atrodams. Balsojot vispirms vajag raudzīties uz cilvēkiem, kas reāli kandidē sarakstā.

Jau kopš 2010. gada Latvijā ir atcelta tā sauktā "lokomotīvu sistēma", kas nozīmē, ka katram no pieciem vēlēšanu apgabaliem ir savs, unikāls piedāvājums. Ja, piemēram, 2006. gadā tolaik populārais premjers Aigars Kalvītis varēja kandidēt visos piecos apgabalos, tad tagad katrs kandidāts kandidē tikai vienā apgabalā. No vienas puses, tas ir labi, jo piesaista konkrētu deputātu konkrētam reģionam, uzlabo saikni starp vēlēšanu un viņa pārstāvi. Taču tas veicina arī t.s. "individuālās kampaņas", kas pēdējo gadu vēlēšanās ir kļuvušas sevišķi izplatītas. Piemēram, ja es kandidēju Kurzemē, tad man visizdevīgāk ir izsūtīt visiem kurzemniekiem savus personīgos aģitācijas materiālus. Mans rezultāts nav atkarīgs ne no vienas lokomotīves; man vajag tikai, lai iespējami daudz kurzemnieku pievelk biļetenā man plusiņu un izsvītro visus pārējos. Es ieteiktu izturēties piesardzīgi pret politiķiem, kas aizraujas ar individuālajām kampaņām, visur uzsver sevi un savu partiju piemin tikai tā, garāmejojot.

Ja partijai vēl ir saistoša partijas programma, tad šādam deputātam, kurš ir ievēlēts ar individuālu kampaņošanu, nav saistošs pilnīgi nekas. To mums arī rāda pieredze: ļaudis, kas šādi tiek pie mandātiem, pēc tam ir gatavi visdīvainākajiem "darījumiem" Saeimā. Latvijas demokrātija, vai mums tas patīk vai nē, tomēr ir partiju demokrātija. Ja deputāts atmet saikni ar savu partiju, viņš zaudē arī jebkuru atbildību.

Visbeidzot, būsīm vērīgi ar partiju nosaukumiem. Šoreiz daži no tiem šoreiz ir formulēti divdomīgi – iespējams, pat apzināti. Piemēram, partiju apvienība “Par Alternatīvu” nav tas pats, kas “Attīstībai/Par!”. Partiju apvienība “Latviešu nacionālisti” arī nav tas pats, kas Nacionālā apvienība “Visu Latvijai!” – “Tēvzemei un Brīvībai/LNNK”. Ņemot vērā, ka arī dažas balsis kādai partijai var būt izšķirošas, vēlētājam ir jābūt uzmanīgam.

Šāgada saraksti

Iesākumā daži vārdi par partiju sarakstiem kopumā, lai pēc tam pievērstos ārzemēs dzīvojošajiem īpaši saistošajiem Rīgas apgabala sarakstiem. Laika un vietas trūkuma dēļ mēs šeit aplūkosim tikai tās partijas, kurām reitingi pašlaik uzrāda rezultātu virs 2%. Ikatrā vēlēšanu sarakstā ir redzami gan pieredzējuši politiķi, gan “jaunas sejas”. Jautājums ir tikai par proporciju.

Šogad sarakstu augšgalā ir vidēji liels jaunpienācēju birums. Dažas partijas ir tikai iekšēji pārkārtojušas sarakstu. Tas attiecas uz Latvijas politikas veterāniem abos nacionālā spektra galos. **Nacionālā apvienība “Visu Latvijai!” – “Tēvzemei un Brīvībai/LNNK”** (turpmāk – NA), piemēram, startē ar tiem pašiem pirmajiem numuriem, kas partijai bija 2014. gadā – izņemot Kurzemi, kur pirmajā vietā startē Talsu novada deputāte Ilze Indriksone, un Latgali, kur pirmoreiz startē Rēzeknes tehnoloģiju augstskolu rektors Edmunds Teirumnieks.

Zaļo un Zemnieku Savienība (ZZS) arī pieturās pie principa “no laba labu nemeklē”: līdzās latviešu vēlētājam labi pazīstamajiem Jānim Dūklavam, Danai Reizniecei-Ozolai, un Augustam Brigmanim, šeit pirmajās vietās šoreiz ir ne mazāk pazīstamie bijušais Saeimas priekšsēdētājs Gundars Daudze un premjers Māris Kučinskis.

Sociāldemokrātiskās partijas “Saskaņa” sarakstā partijas tradicionālie līderi Jānis Urbanovičs un Valērijs Agešins ir atkāpušies uz otrajām vietām, savukārt pirmās vietas visos apgabalos ir izteikti “latviskas” – sākot ar no “Vienotības” aizgājušajiem bijušajiem ministriem Anriju Matīsu un Vjačeslavu Dombrovski un beidzot ar bijušo izglītības ministrijas augsto ierēdni Eviju Papuli.

Kādreizējā vadošā partija **“VIENOTĪBA”** šoreiz ir pārtapusi par **“Jauno VIENOTĪBU”**. Taču arī tai vismaz divos apgabalos pirmajās vietās ir jau pārbaudīti kadri: labklājības ministrs Jānis Reirs un ārlietu ministrs Edgars Rinkēvičs.

Raibāks ir t.s. jauno partiju piedāvājums.

Jaunā Konservatīvā partija patiesībā nav pārāk jauna, tomēr tā tikai šoreiz reāli pretendē uz Saeimu, un tam ir savi iemesli. Vispirms, no partijas saraksta pirmajās vietās kandidē divi bijušie KNAB izmeklētāji, Juta Strīķe un Juris Jurašs, kuri korupciju ir padarījuši par savas kampaņas galveno tēmu. Turklāt šai partijai tīri labi veicās arī Rīgas domes vēlēšanās, kas ļauj tai droši cīnīties par vietām Saeimā. Krietni skaļāks un skandalozāks ir partijas **KPV.LV** (saīsinājums no “Kam pieder valsts”) piedāvājums. Absolūtais vairums šajā sarakstā iekļauto cilvēku ir bez jebkādas politiskas pagātnes; taču sarakstu pirmie numuri sīvi un agresīvi cīnās par publikas uzmanību. Galvenais šeit, protams, ir Rīgas saraksta līderis Artuss Kaimiņš; sava atpazīstamība ir arī Lindai Liepiņai (Vidzeme) un Atim Zakatistovam (Kurzeme). Viena no partijas skaļākajām personībām, advokāts Aldis Gobzems, kandidē Rīgas apgabalā 38. vietā.

Liberāli rietumniecisko nišu šoreiz cenšas ieņemt partiju apvienība **“Attīstībai/Par!”**. Lai gan partija pozicionē sevi kā “jaunos”, tomēr vadošās pozīcijas te ir atvēlētas pieredzējušiem cilvēkiem. Te pirmajās lomās ir gan gan bijušais Tautas partijas ārlietu un “Vienotības” aizsardzības ministrs Artis Pabriks (Vidzeme), gan bijušais jaunlaicēns un zatlierietis Daniels Pavļuts (Rīga), gan bankrotējušās Krājbankas šefs un bijušais Saeimas deputāts Mārtiņš Bondars (Latgale), gan tēvzemiešos karjeru sākusī “Vienotības” labklājības eksministre Ilze Viņķele (Zemgale), gan bijušais Ekonomikas ministrijas valsts sekretārs Juris Pūce (Kurzeme). Salīdzinot ar KPV.LV, “Attīstībai/Par!” sarakstā ir vairāk nepolitisku kultūras cilvēku ar zināmu atpazīstamību – kā rakstniece Dace Rukšāne-Šcipčinska, mākslinieks Aigars Bikše u.c.

Ja pievēršamies Rīgas (un ārzemju) apgabala sarakstiem, tad tie, protams, ir vairāk vai mazāk “piegriezti” rīdžinieku un ārzemēs dzīvojošo interesēm un vērtībām. Vidējais rīdžinieks statistiski ir labāk pelnošs, izglītotāks un globalizētāks, nekā vidējais lauku reģionu un mazpilsētu iemītnieks. Vienlaikus viņš ir arī neuzticīgāks un labprātāk maina savas izvēles.

Tā, piemēram, “Saskaņas” Rīgas sarakstu vada Vjačeslavs Dombrovskis, augstu kvalificēts ekonomists ar doktora grādu no Klārka universitātes un pieredzi izglītības un ekonomikas ministru amatos. Pārējais saraksts gan latviešu auditorijai ir diezgan nepazīstams – ja neskaita diezgan odiozo “ģimenes vērtību” aizstāvi Jūliju Stepaņenko un drošības ekspertu Raimonu Rublovski. Starp citu, “Saskaņa”, acīmredzot, par goda lietu ir uzskatījusi atkal iekļaut Rīgas sarakstā cilvēku uzvārdā Rubiks – Alfrēda Rubika dēlu Artūru (otrs dēls, Raimonds, kandidē Latgalē).

Turpretī ZS saraksts Rīgā ir pilns atpazīstamu cilvēku: sākot ar pašu Danu Reiznieci-Ozolu, finanšu ministri un Eiropas U-18 čempioni šahā, un beidzot ar Zinātņu akadēmijas prezidentu, mākslas zinātnieku Ojāru Spārīti.

No NA Rīgā kandidē kultūras ministre Dace Melbārde, un arī šeit ir virkne diezgan atpazīstamu cilvēku, kā ārlietu eksperts Rihards Kols vai enerģētikas profesore Dagnija Blumberga.

“Jaunās VIENOTĪBAS” saraksta vadībā ir ārlietu ministrs Rinkēvičs, un kopumā šis saraksts nekādus pārsteigumus nenes: tajā ir virkne jau zināmu un pieredzējušu “politisko darbarūķu”, kā Ojārs Ēriks Kalniņš, iekšlietu ministrs Rihards Kozlovskis, Izglītības un zinātnes ministrs Kārlis Šadurskis, un tamlīdzīgi.

Arī “jaunās” partijas pievērš Rīgai pastiprinātu uzmanību. JKP šeit kā saraksta līderi piedāvā Jutu Strīķi, kuras vārds dažādās toņkārtās nepazūd no mediju uzmanības jau kopš 2003. gada, kad viņa pirmoreiz kandidēja uz KNAB priekšnieka vietu. Šeit kandidē arī ekonomists Gatis Eglītis, trimdniekiem labi pazīstamais ierēdnis Indulis Tupesis un citi. “Attīstībai/Par!” bez pirmā numura Daniela Pavļuta sarakstā būs atrodami bijusī ministre Vita Anda Tērauda, pretkorupcijas eksperti ar “Delnas” pagātni Inese Voika un Kristaps Petermanis, un citi.

Turpretī KPV.LV gan ir sarūpējuši saviem vēlētājiem dažu pārsteigumu: te ir gan dziedonis un TV seja Andris Kivičs, gan Nacionālā teātra aktieris Ivars Puga, gan Zivrupnieku savienības prezidents Didzis Šmits – tā teikt, kompānijā saraksta līderim Artusam Kaimiņam.

Īsi sakot, partiju piedāvātie cilvēki ir ļoti daudzveidīgi, un vēlētajam pašam ir jāizdara saprātīga izvēle. Te ir vairākas dimensijas: pieredze pret jaunību, izglītība pret popularitāti, spēcīgs patriotisms pret globālu perspektīvu, un tamlīdzīgi. Skaidrs, ka jauniem, politikā tikko ienākušiem ļaudīm būs daudz "tīrāka" reputācija, nekā tiem, kas strādā valsts darbā jau gadu desmitiem ilgi. Rietumnieciska un laba izglītība, savukārt, ne vienmēr nozīmē, ka attiecīgais politiķis spēj saprotami runāt ar cilvēkiem. Iepriekšēja pieredze biznesā var nozīmēt gan koruptīvas saites, gan arī izpratni par Latvijas reālās ekonomikas problēmām. Tas, ka cilvēks mīl skaļi un populistiski uzstāties, var liecināt par viņa egocentrismu un savtīgumu, taču varbūt arī par enerģiju un patriotismu. Tādēļ vienkāršākais ceļš ir skatīties uz attiecīgā politiķa un partijas iepriekš paveikto valsts labā, nevis klausīties skandalozos saukļos un tukšā runāšanā.

Programmas un solījumi

Partiju iesniegtās 4000 zīmju programmas parasti nav svarīgs kampaņas elements. Tomēr vēlētajiem tomēr derētu iemest tajās aci. Tas būtu darāms ne tik daudz tādēļ, lai izvērtētu katru argumentu un tēmu atsevišķi, bet lai noskaidrotu, kādā tonī partijas vispār runā ar saviem vēlētajiem. Ir partijas, kuras uzskata savu vēlētajū par pieaugušu cilvēku; viņas runā ar to arī pieaugušu cilvēku valodā un skaidro, kā grasās panākt savus mērķus. Taču ir arī partijas, kuras tiktāl aizraujas ar solījumiem un vīzijām, ka nevilšus atgādina pasaku stāstītājus maziem bērniem. Piemēram, partija KPV.LV sola "Izstrādāt jaunu, efektīvāku nodokļu sistēmu, kas būtu saprotamāka un taisnīgāka ikvienam nodokļu maksātājam" – tā arī īsti nepaskaidrojot, ko tas nozīmē. NA skaisti sola panākt, lai "Panāksim, ka Latvijā atgriežas vairāk pilsoņu, nekā aizbrauc." "Saskaņa" sakās iestāties "par paaudžu solidaritātes elementiem un būtiski palielināt pensijas" – arī neskaidrojot, kā tas būtu iespējams. Tomēr partiju programmās ir sarakstītas arī konstruktīvas lietas: gan nodokļu, gan izglītības un zinātnes, gan citās jomās. Jautājums, vai attiecīgā partija tiešām var panākt savas programmas saprātīgo elementu īstenošanu, un vai tai ir cilvēki, kas kaut ko no sacītā realizēs. Arī šeit ir vērts pievērst uzmanību partijas un tās politiķu iepriekšējai pieredzei. Programmas izpildīšanai partijai nepietiek ar nokļūšanu Saeimā. Tai ir jāspēj izveidot vairākums, kurš būtu gatavs attiecīgo programmu atbalstīt. Pretējā gadījumā programma paliks tikai izlietota papīra vērtībā.

Balsojot par populistiem, mēs riskējam ievēlēt cilvēkus, kuri nepilda solījumus. Tie bieži ir ļaudis, kuri izmanto Saeimas tribīni skandalēšanai un savas personas izcelšanai, nevis konstruktīvam darbam. Taču pats jaunākais, ka viņi nespēj sastrādāties ar cilvēkiem, bet gan vaino citus savās neveiksmēs, savā neprofesionālismā un nolaidībā. Viņiem dikti nepatīk "elite" – kaut arī paši neko citu nevēlas, kā nokļūt šajā "elitē" un sākt "šeftēties" pa valsts budžetu. Tie ir ļaudis, kas ļaunprātīgi izmanto dažu sabiedrības slāņu objektīvo neapmierinātību ar valstī notiekošo – zemajām algām, slikto veselības aprūpi, nolaidīgajiem ierēdņiem. Taču šīm dusmām nav jāļauj izpausties destruktīvi, lai tie paši cilvēki pēc vēlēšanām pamostos objektīvi vēl jaunākā situācijā – ar bļautīgiem un neprofesionāliem populistiem varas pozīcijās.

Koalīcija ar "Saskaņu"?

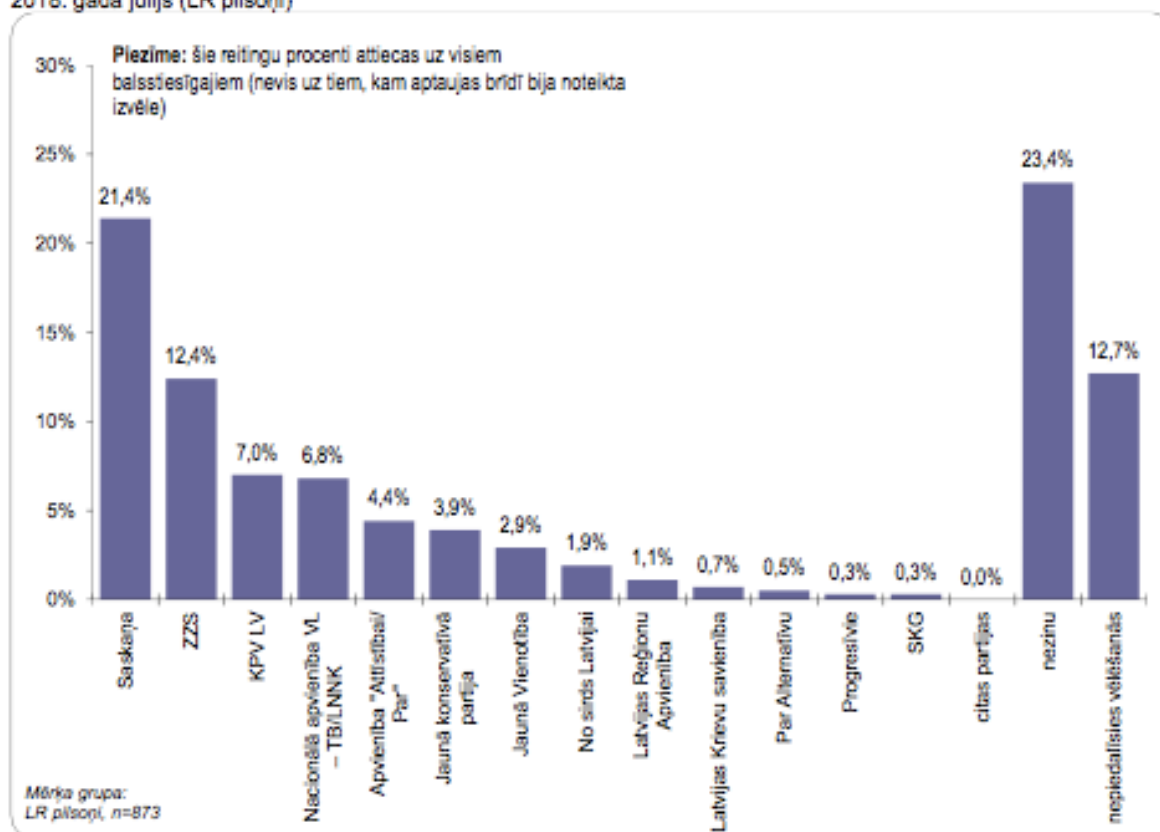
Sakarā ar Artusa Kaimiņa partijas KPV.LV aktivitātēm šodien no jauna ir aktualizējies jautājums par nākotnes koalīcijām un partijas "Saskaņa" iespējamo dalību valdībā.

“Saskaņa” ir partija ar atšķirīgu izpratni par Latvijas valodas, vēstures un ģeopolitiskās orientācijas jautājumiem, tādēļ šāds uztraukums ir pilnīgi saprotams. KPV.LV patiešām ir gana neapbrīnināmi un pilnīgas drošības šeit nav, jo šajā jautājumā šī jaunā partija pagaidām ir izvairīga.

Tomēr nevajadzētu priekšlaicīgi krist izmisumā. Vispirms, partiju reitingi pagaidām neliecina, ka šāda koalīcija tiešām ir iespējama (sk. reitingus zemāk). Visas labējās partijas, kuras ar zināmu varbūtību nonāks nākamajā Saeimā, ir atteikušās no sadarbības ar “Saskaņu”, līdz ar to līdz koalīcijai nepieciešamajiem 50% loģiski nepietiek. Otrkārt, nevajadzētu aizmirst, ka tiesības nosaukt valdības veidotāja vārdu ir Valsts Prezidentam. Tā ir svarīga funkcija, kuru dažs prezidents ir izmantojis ļoti meistarīgi. Nekas neliecina arī, ka Raimonds Vējonis būtu šo savu pilnvaru jebkad izmantojis bezatbildīgi. Atšķirībā no pēdējā “Saskaņas” aicinātāja Valda Zatlera, viņam ir pietiekoša pieredze politikā, lai saprastu, kādas sekas būtu “Saskaņai” draudzīga premjera nominēšanai – tai skaitā, arī viņam pašam personiski. Treškārt, pat tad, ja KPV.LV populistu tiešām šodien plāno kādu koalīciju ar “Saskaņu”, tad mirklī, kad tāda tiešām būs jāveido, sabiedrības pretpiediens būs gana liels, lai šāds scenārijs vispār netiktu apsvērts.

Viss iepriekš sacītais nebija domāts tam, lai kādu nomierinātu, bet, lai paskaidrotu situāciju. Protams, nākošās koalīcijas veidošanas sarunas nebūs vieglas – jo īpaši, ja pie viena galda būs jāsež “Attīstībai/Par!” liberāļiem, NA konservatīvajiem nacionālistiem, Aivaram Lembergam lojālajai ZZS, un pretkorupcijas bruņiniekiem no JKP. Tomēr visas šīs partijas visdrīzāk spēs vienoties, ja vienīgā alternatīva būs koalīcija ar “Saskaņu”. Tas, cik efektīvi un harmoniski šāda raiba koalīcija strādās, ir cits jautājums. Tomēr absolūtais vairākums “labējo” politiķu drīzāk pieļaus ārkārtas vēlēšanas, nekā koalīciju ar “Saskaņu”. Arī KPV.LV, kuru veido gandrīz tikai tīri latvieši, diez vai ļoti ilgojas strādāt kopā ar brāļiem Rubikiem un Stepaņenko. Taču protams, ka daudz ir atkarīgs no tā, kāds spēku samērs izveidosies nākamajā Saeimā, un te ir svarīga katra balss – it īpaši, ja apsverat iespēju balsot par kādu nelielajām partijām, kas balansē uz 5% robežas. Otrkārt, ļoti svarīgi, lai dažādu politisko uzskatu cilvēki nekautrētos viens ar otru runāt: arī Latvijā sabiedrība šodien ir sašķēlusies daudzās mazās daļās, kuras bieži redz pasauli melnbaltās krāsās viena ar otru nekontaktē. Tas ne vienmēr ir patīkami – runāt ar cilvēkiem, kuru politiskie uzskati radikāli atšķiras. Taču tas ir mazāk sāpīgi, nekā pēc vēlēšanām gausties par viltvāržu valdību un Latvijas interesēm neatbilstošu politiku.

Dati par aptaujāto LR pilsoņu atbildēm apkopoti sekojošajā grafikā.
2018. gada jūlijs (LR pilsoņi)

Avots: Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS (ar pateicību Arnim Kaktiņam)

Informāciju sagatavoja politologs Ivars Ījabs pēc PBLA pasūtījuma
Šis ir otrais no trim priekšvēlēšanu situācijas Latvijā pārskatiem.